

Н. М. Ковтун,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії
Житомирського державного університету

Чуттєва інтуїція як форма пізнання у філософії М. Лоського.

У філософії М. Лоського особливе місце посідає вчення про існування у процесі пізнання чуттєвої, інтелектуальної та містичної інтуїції. Гносеологія російського мислителя виходить з того, що не пізнавальна субординація суб'єкта до предмета (теза матеріалізму: "буття визначає свідомість"), і не субординація предмета до суб'єкта (теза ідеалізму: "свідомість визначає буття"), а гносеологічна координація складає основний закон пізнання. Цим стверджується рівність суб'єкта і предмета пізнання за чіткого розмежування їх ролі у пізнавальному акті.

За концепцією інтуїтивізму М. Лоського об'єкт пізнання, навіть якщо він складає певну частину зовнішнього світу, включається безпосередньо свідомістю суб'єкта в особистість того, хто пізнає, а відтак він розуміється як існуючий незалежно від акту пізнання. Подібне споглядання інших сутностей можливе тому, що світ розглядається як своєрідне органічне ціле, а суб'єкт пізнання (індивідуальне Я) – як надчасове і надпросторове буття, тісно пов'язане зі світом. Інтуїція – це безпосереднє усвідомлення зовнішнього світу, наявність буття, що пізнається, в самому акті пізнання. Об'єкт пізнається таким, яким він є – у свідомості наявна не копія, не символи, не явище речі, яка пізнається, а сама ця річ насправді. Концепція інтуїтивізму викладена М. Лоським у працях "Обґрунтування інтуїтивізму", "Логіка". Однак, найповніше обґрунтування теорії інтуїтивізму у сфері пізнання зроблене російським мислителем у праці "Чуттєва, інтелектуальна і містична інтуїція" [Лосский Н. Чувственная, интеллектуальная и мистическая интуиция. – М.: Республика, 1995. – 400 с.]

Зауважимо, що у філософській традиції обґрунтовувалося існування інтелектуальної (Р. Декарт, Б. Спіноза, Г. Лейбніц, Ф. Шеллінг) і містичної (Аврелій Августин, Ф. Шеллінг, А. Бергсон) інтуїції. Незважаючи на те, що чуттєва інтуїція стала предметом дослідження Симеона Нового Богослова, Вільяма Оккама, М. Шелера, вчення про трассуб'єктивність чуттєвих якостей – кольору, звуку, запаху, смаку і т.д. – до нашого часу викликає багато заперечень. З огляду на це російський мислитель зауважує, що його вчення про безпосереднє чуттєве сприйняття містить у собі поєднання того, що справді встановлене фізикою й фізіологією, з тим, що належить до сфери аналізу гносеолога, який досліджує структуру свідомості і процесу пізнання. Насправді, у сприйнятті є центроспрямований потік причинних впливів предмета на тіло суб'єкта і центробіжний потік інтенційної спрямованості суб'єкта на предмет, можливий завдяки висхідній непричинній координації суб'єкта і предмета.

Згідно з інтуїтивізмом сприйняття у напрямку від суб'єктивного переживання до трансуб'єктивної речі є не ланкою об'єктивування суб'єктом своїх станів, а ланкою справжнього виходу за його межі, ступенем розвитку духовної далекозорості духовного осяяння. Одухотворення сприйняття на цьому шляху втілюється, між іншим, у тому, що у його склад входить велика кількість нечуттєвих елементів – речовість, просторова і часова форма, просторові і часові відносини,

якісні відносини і т.п. *Навіть чуттєві якості*, котрі є у сприйнятті, зазвичай, вже не у зміненій фазі свого конкретного існування, а цілком у більш-менш стійкій абстрактній формі (*не ця червоність мінлива у своїх відтінках, а червоність взагалі*). У цьому переході від внутрішньо тілесних чуттєвих переживань до транссуб'єктивної речі все більше виявляються різні види духовного осмислення, духовного пізнання.

За твердженням М. Лоського *форма і величина предмета також не є абсолютною*: вона існує лише у відношенні з тиснучим на неї навколишнім середовищем. Якщо ми виділяємо її з усіх форм і величин предмета як основну, це виправдовується тим, що вона зумовлена найбільш безпосередньою динамічною взаємодією предмета і середовища. Зі знання про неї виводяться найбільш важливі наслідки, найцінніші у теоретичному й практичному вимірі. *Інтенсивність світла, звуку, тепла, котрі сприймаються чуттєво, є також відносними аспектами сприйняття предмета*. Гуркіт від потягу існує для мене на відстані одного кілометра з різною інтенсивністю у залежності від моєї близькості до потягу; тепло від полум'я є різним у залежності від відстані до мого тіла. Це не суб'єктивно психічна, а транссуб'єктивна фізична різниця.

Будь-яка зустріч з предметом викликає у тілі суб'єкта цілу низку змін. Зазвичай, у процесі пізнання суб'єкт не звертає увагу на власні внутрішньотілесні відчуття, він зосереджується не на них, а на самому зовнішньому об'єкті. Однак, частина відчуттів, котра виникає в органах відчуттів, має важливе значення тому, що, навіть залишаючись неусвідомленою в деталях, вона надає сприйняттю характеру інтимної близькості предмета сприйняття й суб'єкта: *предмет начебто вклинюється у тіло суб'єкта впритул до сенсорних центрів великих півкуль мозку*.

Російський мислитель припускає, що під впливом практичних інтересів людина виробила здатність виокремлювати для розпізнання звуку, кольору переважно не внутрішньотілесний аспект центроспрямованого руху пізнання, а його зовнішній аспект. Але через ті самі практичні інтереси такі властивості предмета, як його температура, особливо важливо сприймати через його зовнішній вплив на наше тіло. Поряд з цим, *дивлячись на лезо гострого ножа, часто ми сприймаємо його гостроту не лише як дану зором, а й дотичним больовим відчуттям як під час справжнього порізу*. Явно тут до сприйняття наявної дійсності додаються спогади про минулий досвід. *Сидячи у себе в кімнаті і слухаючи звуки здалеку, ми відразу сприймаємо їх як гавкання собаки, як гримання на верхньому поверсі стільця, як дзвін дзвону і т.п.* Такі складні форми сприйняття розглядаються у традиційній психології, як поєднання наявного звуку зі спогадами про минулий досвід.

Загалом, у процесі об'єктивного чуттєвого сприйняття мислитель виділяє таку структуру: 1) чуттєві якості, 2) просторово-чуттєву форму, 3) субстанційну основу якостей і форм, завдяки якій вони сприймаються як єдність, 4) нечуттєві процеси – рух, активність і т.п., 5) різноманітні відношення речі в ній самій і до інших речей, 6) згадувані елементи минулого досвіду. Під час сприйняття речі, на відміну від переживання окремих чуттєвих якостей, увага суб'єкта концентрується переважно на зовнішній ділянці центроспрямованого ряду, котрий зв'язує предмет з суб'єктом. Відтак, у сприйнятті речі підкреслена дистанція між суб'єктом і об'єктом, їх протиставленість один одному.